

Pest elfelejtett mecénásai: az Orczy bárók

A magyar főváros eityjében, ahol már csak barokk-templomok, a *Martinelli* építette városháza és a XVII. század végi zárdáépületből átalakított közigazdasági egyetem ódon épülete, a *szervitateri Mária-szobor*, a *görög és szerb templom emlékeztetnek* a régi Pestre, most tünt el az utolsó, napjainkig megmaradt barokk főúri palota: az *Orczy bárók háza* a *Petőfi Sándor-utca*ban.

Kövesen tudják ma már, hogy *Pest* városának legnagyobb jötevői a somogy megyei *Orczy* községből származó *Orczy bárók* voltak. Akárcsak belvárosi lakóházuk, ők is *nem külső hivalkodással, hanem belső, lelki értékeikkel irták be nevüket a magyar kultúra, a magyar hadierények és a magyar közélet aranykönyvébe.*

Alig kezdett ébredezni legrosszabb álmából: a 150 éves török rabságból *Pest* városa, az *Orczyak* már megszerették azt a házhelyet, amelyen még a XVIII. század elején felépítették most eltűnő házukat. Az akkori *Uri-utca*t 1875-ben nevezték el *Koronaherceg-utca*nak, amikor pedig elég későn észrevették, hogy a magyar költőfejedelemtől méltó utcát illik elnevezni: *Petőfi Sándor-utca lett belőle.*

A palota első gazdája *Orczy II. István* volt, a jász-kúnok vitéz kapitánya, a török háborúk hőse. Nagyatya *Orczy II. György* 1686-ban, az elsők között ért a véráztatta budai várfalakra.

A pesti házépítő *Orczy* 1731-ben osztrák báróságot, 1736-ban pedig magyar báróságot nyert hadierdemei jutalmául. Amikor 1736-ban a szerb *Szegedinac Jovanovic Pero* az Alföld déli részén véres lázadásával már-már újból felborította az ország rendjét, a bűnös vezetők kivégzése után, ő csendesítette le a Délvidéket. Arról is nevezetes volt *Orczy báró, hogy a megtévesztésig hasonlított II. Rákóczi Ferenchez.* Most 200 éve, abban a nevezetes 1741. évben húny el pesti házában, amikor a magyar főúrak *Pozsonyban Mária Terézia* előtt kardot rántva elkialtották a *Morianur pro rege nostro-t.* Az *Orczyak* ősi szabályája azonban ekkor már fiának: a daliás *Orczy Lőrinc bárónak* kezében villogott.

Lőrinc báró nem elégedett meg a hadi babérokkal, pedig ugyancsak bőven aratta őket *Hadik* gróf oldalán. *A magyar barokk-kor szellemében, a magyar trók közé állt és Berzsényinek* lett elődje. *Arany méltán nevezte zseniálisnak.*

Költeményeiben a magyar nép iránti mélyszéges szeretet és megbecülé, az emberi hiúságok megvetése, a nagyravágyás, léhaság és külföldieskedés ostorozása alkotja az alaphangot. Ő buzdított nálunk először *önellátásra.*

Az ő házába került nevelőnek *Bacsányi János.* E nagyszerű és a francia felvilágosodás eszméiért rajongó férfiú, a jeles magyar író, nevelte *Pest* városának mecénásait: *József és László* bárót.

Orczy József báró 1790-ben a köznemesi reformmozgalom vezére lett. *Titokban ő is a porosz uralkodóháznak akarta előkészíteni az utat a magyar koronára.* 1793-ban *Sándor Lipót* főherceg-nádor mint „jakobinusról: beszél róla és azt jelenti *Bécsbe, hogy Zemplén megye, amelynek élén áll: jakobinusus* kézben van». Hasonló szellemben denuncialja őt és öcsét *Barco* báró lovassági tábornok is. Hogy ezekben a jelentésekben mennyi volt az igazság és mennyi a fantázia, ma már nehezen dönthető el. Annit azonban megállapíthatunk, hogy *Bacsányi a felvilágosodás szellemében nevelte tehetséges tanítványait és ko-*

rán lelkükbe véste a köz iránti kötelességeiket.

Hattyúkkal ékes tó, mulatóház, üvegház, „Orangerie“, regényes fahidak

Pest városát a róla elnevezett *Orczy-kert* létesítésével gazdagította ez az érdekes magyar főúr. Mellszobra ma is hirdeti ebbeli érdemét a *Ludoviceum* kertjében, amely híres parkjának maradványa. *A Városliget* létesítése előtt az *Orczy-kert* volt *Pest* egyetlen, költők és trók megénekelte tájképi és kertészeti látványosságokban bővelkedő mulatóhelye. Volt benne hattyúkkal ékes tó, mulatóház, pompás, az *Eliás-kútból* fakadó forrásvíz, nagyszerű üvegház, kacskaringós, madárdalok utak, kedvderítő „*Orangerie*“, regényes fahidak, angol és francia kert és ami a fő, *Orczy* báró kertje mindenki előtt nyitva állott. A régi jó pestiek bőven éltek is a „gavallér *Orczy*“ vendégszeretetével.

E csodakertet *Orczy László* báró ajándékozta *Pest* városának. Az ő érdekes vállalkozása volt a híres és nemrég ugyancsak lebontott *Orczy-ház* felépítése is „az *Angol királyhoz*“ cégevezett vendégfogadóról elnevezett *Király-utca* bejárájánál. Az 1795-i alapkövetélt a pestiek még a városi bástyafalakra néztek végig. *A kertszerű Teréz külváros városodását e házépítéssel kezdeményezte a jövőbe látó Orczy.*

A magyar tisztképzés főiskolájának, a *Ludoviceum*nak megalapításakor az *Orczyak* ismét tanujelét adták áldozatkészsgüknek. Híres kertjüket, amely nekik egy vagyona került, alacsony becsáron engedték át a nagy nemzeti célra.

A szabadságharc hősei voltak *Orczy Andor* báró és bátyja, *Orczy Béla* báró, a későbbi miniszter és országbíró, aki mint festő, zenész, sportférfiu és híres nimród *I. Ferenc József* korának volt egyik legnépszerűbb mágusa.

Az *Orczy-család* nőalakjairól külön tanulmányt lehetne írni. Ragyogó szépség, szellemesség, lelkes magyar érzés és a jótékonyosság jellemezte őket.

Most eltűnt ez a régi, patinás, pesti főúri ház, amelynek felejthetetlenül szép belső barok keretében ilyen szellemek éltek és működtek.

Amikor néhány nap előtt búcsút vettem tőle, vágták ki udvarán régi fáit. *A legrégebbiről az a monda járta, hogy valaha alatta irta Orczy Lőrinc báró költeményeit.* A hajdanvaló főúri költőről ezentúl már csak a heves megyei *Tarnaörs* parkjának évszázados fái regélnek majd. Regéjük a régi magyar élet egy érdekes fejezete... P. E.